

Asia: VN/1227/2024

Vates-säätiön lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle jatkuvan oppimisen digitaalista palvelukokonaisuutta koskevaksi lainsäädännöksi

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi lainsäädäntö uudesta digitaalisesta palvelusta, valtakunnallisesta jatkuvan oppimisen osaamistietovarannosta, jonka tarkoituksena on tukea osaamisen kehittämistä ja ylläpitoa. Lainsäädäntöesitys liittyy Jatkuvan oppimisen digitaalinen palvelukokonaisuus -hankkeessa kehitettävään uuteen Osaamispolku-palveluun. Laki on suunniteltu tulevan voimaan 1.7.2025.

Vates-säätiö sr kiittää mahdollisuudesta lausua otsikossa esitetystä asiasta. Vates-säätiö on osatyökykyisten, vammaisten ja pitkäaikaissairaiden työllistymistä edistävä asiantuntijaorganisaatio. Säätiö keskittyy lausunnossa tämän kohderyhmän palvelujen tarkasteluun. Lausunnon näkökohdissa on huomioitu Opetus- ja kulttuuriministeriön asettamassa Jatkuvan oppimisen digitaalisen palvelukokonaisuuden sidosryhmäfoorumissa, sen työpajoissa ja keskustelutilaisuuksissa käytyjä keskusteluja. Säätiön edustaja on foorumin jäsenenä.

Osaamisprofiilin määrittely selkeämmäksi

Lakiesityksen 23 §:ssä esitetty osaamisprofiilin määrittely ja suhde muihin vastaaviin palveluihin ei vaikuta riittävän selkeältä. Esityksen mukaan profiiliin ei kannata merkitä tietoja, jotka eivät millään tavalla vaikuta itse osaamisen kehittämiseen.

Vates-säätiö pitää hyvänä, että osaamisprofiilissa keskitytään osaamiseen eikä vamman tai vastaavan tilanteen tuomiin rajoitteisiin.

Esitysluonnoksessa korostetaan useaan otteeseen, että tietojen antaminen on vapaaehtoista ja henkilö itse päättää mitä hän haluaa profiilissa näkyville. Esitysluonnoksesta ei tule esille mitä profiiliin suositellaan merkittävän ja mitä ei. Voi olla niinkin, että esitetyt tiedot ovat asiakkaan näkemyksen mukaan hyvinkin osaamista kehittävä, mutta eivät ole sitä viranomaisen mielestä. Tällainen ristiriita voi tulla esim. silloin kun asiakas on itse kirjautuneena järjestelmään, mutta hän pyytää apua ammattilaiselta (esim. työhönvalmentajalta) osaamisprofiilin täyttämiseen. Asiakkaan saattaa olla hankala määrittellä mitä tietoja hän itseltään haluaa kirjattavaksi ja mistä hän itse kokee olevan hänelle hyötyä. Asiakasta tukevalta ammattilaiselta vaaditaan osaamista ja ohjaustaitoja asiakkaan tahdon esiin saamiseksi. **On kannatettavaa, että osaamisprofiilin määrittelyä tarkennetaan.**

Tietosuoja ja tietojen julkisuus

Esityksessä todetaan, että profiilin laatijalle on tiedotettava mahdollisuudesta hallinnoida tietoaan palvelussa, esim. niiden säilymistä. Tämän pitäisi koskea niin asiakasta itseään kuin mahdollista avustajaa. **Vates-säätiön mielestä on suotavaa, että sekä henkilön itsensä tai avustavan ammattilaisen merkinnät säilyisivät profiilissa vain halutun ajan.** Ohjaajan tietojen osalta tietosuoja tulee olla yhtäläillä varmistettu kuin asiakkaankin. Tämä olisi selkeää sekä asiakkaan ja ohjaajan oikeusturvan, että ammattilaisen ohjaavan ja avustavan roolin selkeyttämiseksi.

Perustelutekstin mukaan monet Osaamispolku-palvelussa, osaamistietovarannossa ja koulutustarjonnan tietovarannossa käsiteltävät tiedot olisivat julkisia. Osaamistietovarantoon voisi kuitenkin sisältyä myös erityisiä tai salassa pidettäviä henkilötietoja, jos niiden sisällyttäminen tietovarantoon olisi välttämätöntä koulutus- tai ammatinvalinnan tai osaamisen kehittämisen kannalta. Esityksessä nostetaan esille mm. terveydentilaa koskevia asioita, joita salaspidon estämättä olisi mahdollista sallia käytettävän. Näissä tilanteissa vaaditaan perusteellisempaa tietoa siitä, mitä terveystietoja profiiliin on ylipäättään asiallista kirjata.

Osaamistietojen hyödyntämismahdollisuudet ja reunaehdot

Esityksestä ei käy erikseen ilmi, kattavatko kyseisten pykälien reunaehdot myös Osaamispolku -alustan sisälle tulevaa ammattilaisten käyttöön ja tarpeeseen kohdistettua tilastotietoa ja mm. osaamistarpeiden ennakoititietoa. Sidosryhmäfoorumissa alustan rakennetta esiteltäessä todettiin, että alustalle tulee laajasti mm. tilastotietoja eri ammattilaisten käyttöön.

Pykälässä 8 käsitellään asiakkaan antamia suostumuksia. Perustuslakivaliokunnan kanta siihen, että suostumusta ei olisi syytä antaa esim. sosiaali- tai terveyspalvelun tai työhallinnon asiakastilanteessa on ymmärrettävä, mutta **Vatesin mielestä juuri vammaisten ja osatyökykyisten kohdalla voisi tätä seikkaa lieventää.** Heidän tilanteensa käsittely edellyttää suostumuksen antamista eri viranomaisten kanssa aina yhteen tilanteeseen erikseen. Tämä tuottaa myös ajoittain turhaa lisätyötä ja voi estää tärkeiden tietojen vaihtamista asiakkaan hyväksi.

Tietojen säilyttämiselle ei lähtökohtaisesti ole esityksessä asetettu ylärajaa, ellei henkilö tietoja itse halua poistaa (4§ osaamistietovaranto). **Kirjaus on Vates-säätiön mielestä hyvä ja se lisää alustan käyttömahdollisuuksia henkilöillä, joilla on repaleinen työ- ja opintohistoria.**

Jatkuvan oppimisen koulutustarjonnan tietovaranto

Vates-säätiön näkemyksenä on, että koulutustarjontaan on mielekästä lisätä myös muuta kuin tutkintoon johtavaa koulutusta ja myös tutkinnon osien tuomista mahdollisuuksista on hyvä kertoa. Vapaan sivistystyön oppilaitoksissa hankittu osaaminen sekä taiteen perusopetuksen laajan tarjonnan hyödyntäminen osaamis pohjana tulee tunnustaa oikeaksi osaamiseksi ja tämä myös edistää vammaisten ja osatyökykyisten henkilöiden osaamis potentiaalin hyödyntämistä.

Muita huomioita hallituksen esityksen luonnoksesta

Esitysluonnoksessa mainitaan useita työuran nivelkohtia ja että nivelkohdissa ratkaisevassa asemassa on oppiminen. Nivelkohdaksi ei ole mainittu paluuta työmarkkinoille vammautumisesta johtuneen työkyvyttömyyden jälkeen ja tästä johtuva uuden osaamisen hankkiminen tai aiemman osaamisen muuntaminen uuteen tilanteeseen. **Jatkuvan oppimisen määrittely vammaisten ja osatyökykyisten kohdalla tulee huomioida säädöksissä.**

Jatkuvan oppimisen määrittelyssä oleellista on tehdä näkyväksi YK:n vammaissopimuksessa sovittu periaate vammaisten henkilöiden oikeudesta koulutukseen. Artiklan 24 mukaisesti yhdenvertaisten ja syrjimättömien mahdollisuuksien pohjalta on varmistettava osallistava koulutusjärjestelmä kaikilla tasoilla sekä elinikäinen oppiminen. Artikla 27:n mukaisesti tulee

mahdollistaa vammaisille henkilöille myös teknisten ja ammatinvalintaan liittyvien neuvonta-ohjelmien tehokas saatavuus yhdenvertaisen työelämän saavuttamiseksi. **Digitaalisissa uudistuksissa on erityisen tärkeää erottaa toisistaan tilanteet, joissa vammaiset henkilöt hyötyvät digitaalisista välineistä ja milloin ne sen sijaan tuottavat haittaa osaamisen kehittämiseksi.** Tällöin tilalle tai rinnalle tarvitaan henkilökohtaista apua ja valmennusta.

Esityksen perustelutekstissä on maininta toimenpiteistä riskien välttämiseksi. Näitä ehdotettuja toimenpiteitä voidaan pitää kannatettavina. **Vates-säätiö katsoo, että jo esitettyjen toimenpiteiden lisäksi huomiota tulee kiinnittää ohjeisiin ja tietovarannon käytön koulutukseen.** Vammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden työhönvalmentajia, opinto-ohjaajia yms. tulisi ohjeistaa palvelun mahdollisista riskeistä ja palvelun erityispiirteistä tälle kohderyhmälle, jotta he voivat tarpeen tullen ohjeistaa palvelun käyttäjiä.

Esityksen mukaan ammatillisen koulutuksen toiminnanohjauksen kehittämiseksi käynnistetään kokeilu, jonka tavoitteena on kehittää vaikuttavampia ohjaustapoja, joiden tuella ammatillinen koulutus vastaa työ- ja elinkeinoelämän sekä väestön muuttuviin koulutustarpeisiin. **Vates-säätiön mielestä on tärkeää, että kokeilussa otetaan huomioon myös ammatillisten erityisoppilaitosten rooli ammatillisessa koulutuksessa ja tulevaisuuden koulutustarpeiden tyydyttämisessä.**

Esityksessä jatkuvan oppimisen palvelukokonaisuus koostuu kolmesta tietokokonaisuudesta; 1) osaamistietovaranto 2) koulutustarjontatietovaranto ja 3) työmarkkinatietovaranto. Esityksen kappaleessa 3 todetaan tavoitteeksi myös, että työ- ja opetushallinnon toimijat saisivat palvelusta ennakointi-, koulutus- ja työmarkkinatietoa, jonka avulla voitaisiin suunnitella kysyntää vastaavia palveluja. Hallituksen esityksessä ei kuitenkaan esitetä työmarkkinatiedon keräämistä jatkuvan oppimisen palvelukokonaisuuteen. **Vates-säätiön näkemyksenä on, että jatkuvan oppimisen palveluiden toteuttamisessa työmarkkinatieto on välttämätön tietovaranto.**

Osaamistietovarannon yhteisrekisterinpitäjinä toimivat KEHA-keskus ja Opetushallitus. Viranomaisten toimivaltasuhteista ei ole mainintaa. Koulutustietovarannon rekisterinpitäjänä toimi Opetushallitus ja mm. kaikki henkilötietojen käsittelyyn tässä tietovarannossa kohdistuvat velvoitteet kuuluisivat yksin Opetushallitukselle. Voi kysyä, onko yhteisrekisterinpitäjien vastuunjako viranomaisen julkisen vallankäytön ja perustuslain säädösten mukaan yksiselitteinen?

Helsingissä 8. päivänä tammikuuta 2025

Jaana Pakarinen
Toimitusjohtaja

Kaija Ray
Erityisasiantuntija